

การศึกษาความคุ้มค่าคุณค่าและเพิ่มพูนการท่องเที่ยวมิติใหม่พัฒนาศักยภาพ  
การท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก  
A study of the Miracle of Worthiness, Value and Enrichment in Recognizing New  
Wisdom for Developing the Potential of Buddhist Cultural Tourism tracing the  
History of the Chao Phraya-Pasak Basin

ศักดิ์ชัย โพธิ์สัย<sup>1</sup>, วิเชียร ปรีชาโน<sup>2</sup>, วีรกานต์ กนกกมลเศ<sup>3</sup> และ นิรรัตน์ กลิ่นจันทร์<sup>4</sup>

Sakchai Posai<sup>1</sup>, Wichian Parichano<sup>2</sup>, Veerakarn Kanokkamalade<sup>3</sup> and Nilrattana Klinchan<sup>4</sup>

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author, Email: <sup>1</sup>Sakchai73336@gmail.com

Retrieved: June 28, 2024; Revised: April 28, 2025; Accepted: April 29, 2025

## บทคัดย่อ

วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาสภาพบริบททั่วไป ปัญหาและอุปสรรคการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก 2. เพื่อศึกษารูปแบบเครือข่ายเส้นทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก 3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักท่องเที่ยวและผู้เข้าชมในเขตพื้นที่ 6 จังหวัดภาคกลาง เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบรายการตรวจสอบ (check lists) ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นการสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยววัดต่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธทั้งหมด 1,150 คน กลุ่มตัวอย่าง 764 คน สัมภาษณ์แบบเจาะจงเจ้าอาวาสหรือผู้แทนเจ้าอาวาส 23 รูปและผู้เข้าชมทั้งสิ้น 60 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติพรรณนาและสถิติอนุมาน วิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลบรรยายเชิงพรรณนา

### ผลการวิจัยพบว่า

1) การวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพและปัญหานักท่องเที่ยวผู้เดินทางมาเที่ยววัดเป็นประชากรจำนวนทั้งหมด 1,150 คน จากกลุ่มตัวอย่าง 764 คน ประกอบด้วย นักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ พบว่าความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ( $X=4.25$ ) และผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พบว่า ปัจจัยทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนาและฟื้นฟูมรดก เป็นการเสนอแนะให้หน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่น 2) ด้านรูปแบบการท่องเที่ยววัดจัดให้มีงบประมาณและการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนและสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและต่อยอดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสมบูรณ์ 3) ด้านมาตรการอำนวยความสะดวก ให้วัดจัดที่จอดรถ ป้ายชี้ทางบอก เส้นทางมาวัดและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว 4) ด้านความร่วมมือกับท้องถิ่น มีความร่วมมือหลายภาคส่วนในจังหวัดและหน่วยงานอื่น 5) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยววัด วัดมีการบริหารจัดการ ให้มีการจัดกิจกรรมร่วมบุญที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียง เป็นต้น

2. แหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมเกิดคุณค่าและเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมมี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมไทยที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ 2) แหล่ง



วัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง 3) ภูมิปัญญาและงานหัตถกรรมพื้นถิ่น 4) เชิดชูวีรกรรมนักรบผู้กล้าในอดีต 5) เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนมอญ 6) ศรัทธาและบูชาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์

3. รูปแบบการพัฒนาที่ได้สังเคราะห์เส้นทางท่องเที่ยวเป็น 6 เส้นทางหลักได้แก่ 1) เส้นทางย้อนรอยประวัติศาสตร์ราชธานีกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัด ภูมิปัญญาและงานหัตถกรรมพื้นถิ่น จังหวัดอ่างทอง 3) เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธอิงประวัติศาสตร์ธรรมสถานวีรชนคนกล้า จังหวัดสิงห์บุรี 4) เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธ ศิลปะและอาหารพื้นถิ่น วิถีชุมชนลุ่มน้ำเจ้าพระยาและวัดเก่าแก่คู่มือเมือง ขอพรหลวงปู่ศุข จังหวัดชัยนาท 5) เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธ โบราณสถาน โบราณวัตถุของคนยุคก่อนประวัติศาสตร์และในอดีตราชาณีวัดคูว้าง ชุมชนมอญที่มีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่น จังหวัดลพบุรี 6) เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชิงพุทธบูชาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รอยพระพุทธรูปและเสริมสิริมงคลวัดพระพุทธรูป วัดเขาแก้ววรวิหารและชุมชนไท-ยวนต้นตาล แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเข้มแข็งของชุมชนพึ่งพาตนเอง จังหวัดสระบุรี

**คำสำคัญ:** การพัฒนา; ศักยภาพการท่องเที่ยว; แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธ

## Abstract

The objectives of this research were 1) To study the general background, problems and obstacles in Buddhist cultural tourism, tracing the history of the Chao Phraya-Pa Sak River basin 2) To study the pattern of the network of Buddhist cultural tourism routes, tracing the history of the Chao Phraya-Pa Sak River basin 3) To present a model for developing the potential of Buddhist cultural tourism tracing the history of the Chao Phraya-Pa Sak River basin. The study was conducted among tourists and community leaders in six provinces of central Thailand. The research instruments included questionnaires, interview forms, and checklists. Quantitative data were collected through a survey of tourists visiting temples, focusing on their opinions regarding the development of Buddhist cultural tourism potential. A total of 1,150 tourists were approached, with 764 respondents forming the sample group. Qualitative data were obtained through purposive interviews with 23 abbots or their representatives and 60 community leaders. The data were analyzed using descriptive and inferential statistics, while qualitative data were examined through descriptive content analysis.

The results were found as follow:

1. Analysis of tourists' opinions on the conditions and Issues related to temple visits. The study investigated the opinions of a total population of 1,150 temple visitors, using a sample group of 764 individuals comprising both Thai and international tourists. The findings revealed that Thai tourists expressed a very high level of satisfaction with the development of Buddhist cultural tourism that retraces historical heritage, with an overall mean score of 4.25. Furthermore, qualitative data derived from in-depth interviews with abbots highlighted five key factors essential to the enhancement of this form of tourism: 1) Heritage development and restoration, recommendations were made for government and local agencies to support the conservation and revitalization of cultural and religious heritage, 2) Temple tourism models as the need for

dedicated funding and effective public relations campaigns was emphasized to encourage community and societal participation, aiming to develop temples into well-rounded tourist destinations, 3) Tourist facilitation measures as the suggestions included providing adequate parking spaces, directional signage, and clearly marked access routes to improve visitors' convenience and 4) Local collaboration emphasis was placed on the importance of multi-sectoral cooperation between provincial stakeholders and external agencies and 5) Temple tourism management as the effective management practices were observed, including the organization of merit-making events and religious-historical activities that enhance recognition and promote the significance of the sites.

2. Culturally appropriate learning sites and tourism destinations that generate value and qualify as cultural heritage areas are composed of six key elements: 1) The historical significance of Thai cultural tourism sites, 2) Culturally robust local communities, 3) Indigenous knowledge and traditional craftsmanship, 4) Recognition of heroic figures and historical warriors, 5) The distinctive identity and cultural uniqueness of the Mon community, and 6) Faith and the veneration of sacred objects.

3. The proposed development model synthesized six principal Buddhist cultural tourism routes retracing historical and cultural heritage across the Chao Phraya–Pa Sak River Basin. These routes are as follows: 1) The Historical Trail of the Ancient Capital located in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, 2) The Buddhist Cultural Heritage and Local Wisdom Route situated in Ang Thong Province, 3) The Heroic Monuments and Spiritual Heritage Route in Sing Buri Province, 4) The Cultural Arts, Culinary Traditions, and River Community Route located in Chai Nat Province, 5) The Prehistoric and Mon Cultural Identity Route found in Lop Buri Province, 6) The Sacred Pilgrimage and Self-Reliant Community Route located in Saraburi Province.

**Keywords:** Development; Tourism Potential; Buddhist Cultural Tourist Attractions

## บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจนทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปตามแต่ละภูมิภาค อันเนื่องมาจากระยะเวลายาวนานในการก่อร่างสร้างอารยธรรมบนผืนแผ่นดินไทยในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดการสั่งสมมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและได้รับการสืบทอดต่อเนื่องจนกลายเป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศอย่างยั่งยืน สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรมทางวัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ สะท้อนถึงความรู้เรื่องในอดีต และสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้เดินทางมาเยี่ยมชม ประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง โดยประเทศไทยมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 513,115 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุม 77 จังหวัด และมีแหล่งท่องเที่ยวกระจายอยู่มากกว่า 700 แห่งทั่วประเทศ (คู่มือท่องเที่ยวประเทศไทย, 2554)

ในปัจจุบัน แนวโน้มความต้องการด้านการท่องเที่ยวมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น หนึ่งในรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายคือ "การท่องเที่ยวเชิงศาสนา" ซึ่งรวมถึงการเดินทางไปยังวัดหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนา เช่น การสักการะ การทำบุญ การปฏิบัติธรรม โดยมีความเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวจะส่งผลให้เกิดความเป็นสิริมงคลและจิตใจที่ผ่องใส นอกจากนี้ วัดยังทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้



และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนอารยธรรม วิถีชีวิตของชุมชน และเชื่อมโยงกับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในแต่ละท้องถิ่น วัดจึงนับเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีบทบาทสำคัญทั้งในเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นในวัดหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ ก่อให้เกิดผลกระทบในหลายด้าน โดยเฉพาะในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ขาดความรู้ความเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยวต่างชาติ เช่น การแต่งกายไม่เหมาะสม การปิ่นปายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือการล่องล่ำพินที่หวงห้าม นอกจากนี้ ยังพบปัญหาในด้านกายภาพ เช่น การเสื่อมสภาพของพื้นที่ และปัญหาด้านการจัดการบริการสาธารณะที่ไม่เพียงพอรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น (คู่มือท่องเที่ยวประเทศไทย, 2560)

กรมการศาสนา เล็งเห็นถึงความสำคัญที่จะสนับสนุนการท่องเที่ยว สัมพันธ์กับศาสนาเพื่อให้วัดต่าง ๆ ในเส้นทางแสวงบุญเป็นสิ่งเชื่อมโยงศาสนากับ ประชาชนเข้าด้วยกันโดยให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญที่จะทำให้ นักท่องเที่ยว ได้ซึมซับเอาคุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรมอันดีของวิถีชีวิตแบบไทยไปสู่การยกระดับสังคมที่มี คุณภาพ เนื่องจากการท่องเที่ยวแนวศาสนานี้จะมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ผู้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกถึงความรับผิดชอบ ดูแลและส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวเองก็จะมีจิตผูกพันกับศาสนา ผ่านความประทับใจที่ได้ จากการท่องเที่ยวที่ได้ศึกษาถึง พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยววัดโดยพบว่านักท่องเที่ยวนิยม เดินทางมาในเทศกาลและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นั้นจะมุ่งเน้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจริญจิต อาธิ การตักบาตร ถวายทาน เวียนเทียนในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนาทำให้เกิดเป็นการ ท่องเที่ยวแนวศาสนาที่ นอกจากจะได้รับความเพลิดเพลินกับภูมิทัศน์จากวัดที่เป็นแหล่งเอื้อต่อการท่องเที่ยวแล้ว ยังได้ตระหนักถึงการ เรียนรู้และเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นนั้น ๆ (อารีย์ นัยพินิจ และคณะ, 2556)

ในด้านวัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติใน พระพุทธศาสนา ตลอดเวลายาวนาน จนทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากัน และสนองความต้องการของกันและกัน ตลอดจนผสมกลมกลืนกับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่นๆ ที่มีมาในหมู่ชนชาวไทย ถึงขั้นที่ทำให้เกิดมีระบบ ความเชื่อและความประพฤติปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแบบของคนไทยโดยเฉพาะ อันมีรูปลักษณะและ เนื้อหาของตนเอง ที่เน้นเด่นบางแง่บางด้านเป็นพิเศษ แยกออกได้จากพระพุทธศาสนาอย่างทั่ว ๆ ไป ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นพระพุทธศาสนาแบบไทย หรือพระพุทธศาสนาของชาวไทย วัฒนธรรมไทยทุกด้านมีรากฐานสำคัญอยู่ใน พระพุทธศาสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556)

ปัจจุบันการท่องเที่ยวของไทยได้มีการพัฒนารูปแบบไปอย่างมาก หลากหลายวัตถุประสงค์ และมีชื่อเรียก แตกต่างกันไปตามประเภทของการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นต้น แต่จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของ ผู้วิจัยพบว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการเดินทางที่มี การผสมผสานสลับกันไปสลับกันมาระหว่างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษา หรืออาจ กล่าวสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิง ศาสนาหมายถึง การเดินทางไปท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมความงดงามของ โบราณสถาน โบราณวัตถุ เทียวชมงานพุทธศิลป์มัสการขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กราบไหว้พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติ ชอบที่เคารพนับ ถือ และเพื่อการปฏิบัติธรรม การเดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนานี้สำหรับในสังคมไทยที่มีศาสนา พุทธ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจนั้น มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ เรียกว่า เป็นการ ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาบ้าง หรือการท่องเที่ยวเชิงพุทธบ้าง (กฤษณา รักษาโฉม และคณะ, 2556)

การเดินทางของนักท่องเที่ยวในมิติใหม่ ทำให้เกิดโฉมหน้าการท่องเที่ยวที่ไม่เหมือนเดิม เห็นได้จากข้อมูล สถานการณ์การท่องเที่ยว ปัจจุบันในเรื่องพฤติกรรมบริโภคของนักท่องเที่ยวในอนาคต ซึ่งไม่มีรูปแบบที่ แน่นนอน (Amadeus and Frost & Sullivan, 2016) ความต้องการและพฤติกรรมของ นักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลง ตลอดเวลา ทำให้เกิดรูปแบบการ ท่องเที่ยวเฉพาะทาง/ทางเลือกใหม่ ๆ จำนวนมาก พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว



สมัยใหม่มีการพิจารณาเลือก แหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่ตรงกับความต้องการและความสนใจ ของตนเองมากกว่าจะไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเดิม ๆ ที่มีคนนิยมไปเป็นจำนวนมาก สิ่งนี้ทำให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวสมัยใหม่ในอนาคตจะมีคุณลักษณะเฉพาะและมีพฤติกรรมมิติใหม่ คือ นักท่องเที่ยวเดินทางด้วยตนเองแบบ FIT (Free Independent Travelers) เต็มใจใช้จ่ายในการซื้อสินค้าและบริการเฉพาะตัว และต้องการแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความสุขสบายทางร่างกายและจิตใจ ได้ทำกิจกรรมที่ทำให้ประสบการณ์ใหม่ๆ ที่หลากหลาย ข้อได้เปรียบของประเทศไทยในการพัฒนาคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับ นักท่องเที่ยวศักยภาพสูงที่มีในอนาคตศึกษาได้จากการ มุ่งองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่ดีในเรื่องลักษณะทาง กายภาพ มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นสวยงาม และหาชมจากที่อื่นไม่ได้มีกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพและให้ความรู้สึกละเลียดเพลิดเพลินกับสภาพแวดล้อมใหม่ของ สถานที่ และมีความเหมาะสมลงตัวกับความเป็นตัวตนของนักท่องเที่ยว

จากการสำรวจพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวเชิงลึกของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศในปี พ.ศ. 2562 พบว่า พฤติกรรมและปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว ได้แก่ ความนิยมในแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและอยู่ในกระแสความสนใจ ตลอดจนความต้องการสินค้าหรือบริการที่ได้รับการคัดสรรอย่างพิถีพิถัน (TAT Intelligence Center, 2020) นอกจากนี้ การให้บริการแบบครบวงจรในยุคดิจิทัลซึ่งสามารถเชื่อมต่อและเข้าถึงข้อมูลการท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ยังมีบทบาทสำคัญในการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวในการวางแผนการเดินทางไปยังจุดหมายปลายทางต่าง ๆ อย่างราบรื่น ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและผู้ให้บริการในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทในฐานะผู้ให้บริการหลัก ที่ต้องมีความพร้อมทั้งด้านสินค้าและบริการที่ตรงกับรสนิยมของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย และมีคุณภาพตามมาตรฐานบริการสมัยใหม่ การให้บริการที่มีลักษณะเฉพาะของไทย หรือที่เรียกว่า "Thai Hospitality" ซึ่งเน้นจิตบริการ ความเอื้อเฟื้อ และความอบอุ่นของผู้ให้บริการชาวไทย เป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมภาพลักษณ์และคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวไทยให้โดดเด่น และสามารถดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Ministry of Tourism and Sports, 2020) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย พบว่า กิจกรรมทางศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่แฝงอยู่ในกิจกรรมทุกด้านของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สังคม วัฒนธรรม ประเพณี หรือวิถีชีวิตของประชาชนไทย ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจน ในอดีต กษัตริย์หรือผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ขณะเดียวกัน หลักธรรมคำสอนและโครงสร้างองค์กรทางศาสนา ก็มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงและความชอบธรรมให้แก่ผู้ปกครองด้วยเช่นกัน (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559)

การท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธในทางวินัยนี้ ประกอบด้วยคน สถานที่ และการบูรณาการการจัดการต่าง ๆ ในวัดที่จัดให้มีการท่องเที่ยวแบบชมความงาม ฯลฯ และวัดที่มีการจัดตั้งความสัมพันธ์กันขึ้นเป็นเครือข่ายทางสังคม โดยอาศัยความสัมพันธ์เชิงการปฏิบัติธรรมเป็นองค์ประกอบ ศึกษาไปตามลำดับขั้นของการท่องเที่ยวทั้งเส้นทางโลก เริ่มจากนักท่องเที่ยวที่ชอบใช้เวลาว่างไปทำบุญ ไหว้พระ สวดมนต์ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นเส้นทางแสวงบุญ ได้พบเห็นว่าสถานที่นั้นร่มรื่นมีมุมเรียนรู้พุทธธรรม มีคติธรรมเตือนใจ มีมุมเงียบสงบได้พักผ่อนจิตใจ บังเกิดเป็นความพึงพอใจกับสิ่งใหม่ อาจนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายจากการท่องเที่ยวแบบชมความงามมาเป็นการเริ่มต้นของการเข้าสู่เส้นทางธรรมและสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยวคนไทยหรือนักท่องเที่ยวต่างชาติ นับว่าทั้งเรื่องคนที่เป็นจุดเริ่มต้นของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา และการจัดการบูรณาการทางสังคมด้านการปฏิบัติธรรม และปัญหาต่าง ๆ ในการร่วมกันแก้ไขในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในภาคกลางทั้ง 6 จังหวัดให้ยั่งยืน อาทิ แก้ไขปัญหาความพร้อมในการรับมือกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมจำนวนมาก เป็นต้น ถ้ามีการร่วมกันหาทางแก้ไขแล้วทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวพุทธศาสนาที่ยั่งยืนส่งผลดีกับวัดในทั้ง 6 จังหวัดและทุกภาคส่วนสามารถนำไปปรับใช้ได้บูรณาการกับด้านต่าง ๆ รวมทั้งคุณลักษณะ



ที่ดีของการบูรณาการที่ได้จากการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมด้านการปฏิบัติธรรม ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่สามารถนำมาใช้สำหรับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาได้ (พระสนั่น เจริญยิ่ง, 2565)

จากมูลเหตุผลกระทบจากสถานการณ์โควิดส่งผลกระทบเป็นวงกว้างและทั่วโลกโดยเฉพาะการท่องเที่ยวซึ่งเป็นรูปแบบธุรกิจที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในยุคชีวิตวิถีใหม่ คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญ ความอัครรรยในมิติแห่งคุณค่าและหาแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธด้วยรูปแบบต่าง ๆ ให้ชัดเจนไปพร้อมๆกับการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความสำคัญในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธและจัดการเรียนรู้หรือกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงพุทธในพื้นที่และโดยเฉพาะในวัดที่มีชื่อเสียงและมีบทบาทสำคัญในแต่ละเส้นทางในจังหวัดภาคกลางตอนบน 6 จังหวัด นำพาผู้คนทั้งในและต่างประเทศสามารถที่จะเข้าถึงแหล่งการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยใช้เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดภาคกลางตอนบน 6 จังหวัดได้แก่ พระนครศรีอยุธยา- อ่างทอง-สิงห์บุรี-ชัยนาท-ลพบุรี-และสระบุรี ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “การศึกษาความคุ้มค่า คุณค่าและเพิ่มพูนการท่องเที่ยววิถีใหม่พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก” เพื่อเกิดเอกภาพในการศึกษาเรื่องแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบนของประเทศไทยอันจะเป็นการดำเนินการที่สอดคล้องกับแนวโน้มของการพัฒนาของชาติในอันดับต่อไป

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพบริบททั่วไป ปัญหาและอุปสรรคการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก
2. เพื่อศึกษารูปแบบเครือข่ายเส้นทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก

### วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (SURVEY RESEARCH) ด้วยการศึกษาข้อมูลเชิงลึกจาก เอกสาร และข้อมูลภาคสนามเพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์แสดงอัตลักษณ์วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ในพื้นที่ 6 จังหวัด สำรวจความคิดเห็นนักท่องเที่ยวในแต่ละวัน สำรวจความคิดเห็นตัวแทนผู้เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธ เป็นต้นคณะผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือให้เหมาะสมกับกระบวนการดังกล่าว ได้แก่ การใช้การสังเกต การใช้แบบสอบถาม แบบตรวจสอบรายการ ทำการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญผ่านเครื่องมือแบบสอบถาม ก่อนนำมาประยุกต์ร่วมกับองค์ความรู้ปัจจุบัน

#### ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

1. การวิจัยเชิงปริมาณ ได้ดำเนินการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

- 1.1 กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ จำนวน 23 วัด ๆ ละ 50 รูป/คนรวม 1,150 รูป/คน
- 1.2 กลุ่มคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างชาวไทยและต่างชาติ จำนวนทั้งสิ้น 764 รูป/คน

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

การสัมภาษณ์ กลุ่มเป้าหมายได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ในพื้นที่กลุ่มแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธ ภาคกลาง 6 จังหวัด จำนวน 83 รูป/คน



### เครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยโดยแบ่งเครื่องมือเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัย แบบสอบถามเรื่อง การศึกษาความคุ้มค่าคุณค่าและเพิ่มพูนการท่องเที่ยวมิติใหม่พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก สำหรับกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ และเครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง สำหรับตัวแทนผู้เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธได้แก่ เจ้าอาวาสวัด ตัวแทนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ตัวแทนผู้นำชุมชน อาทิ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน นักปราชญ์ชาวบ้านและตัวแทนนักวิชาการหรือผู้มีความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชิงพุทธ มุ่งเน้นเพื่อวิเคราะห์บทบาทของวัดและชุมชนที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดภาคกลางตอนบน 6 จังหวัด โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

#### เครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณ

เป็นแบบสำรวจข้อมูลนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวและกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้และภูมิลำเนา เป็นต้น

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามวัตถุประสงค์การเดินทางท่องเที่ยววัด เป็นข้อมูลองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์นี้

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยววัดในประเด็นการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาและความสัมพันธ์ในแง่วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธศาสนา ตลอดถึงเส้นทางหรือเครือข่ายวัดและแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก ข้อมูลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ แบ่งเป็นสองส่วนได้แก่ 1. ศักยภาพความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยววัด 2. ศักยภาพความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวของวัด ในส่วนที่เป็นศักยภาพความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยววัด เป็นการสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติที่มีต่อวัด เป็นคำถามแบบมาตรฐานค่า ของลิเคอร์ท (ธีระศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ, 2549) โดยมีค่าเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด/ ไม่มี จำนวน 56 ข้อ โดยแบ่งเป็นข้อคำถามความคิดเห็นที่มีส่วนเกี่ยวกับคุณค่าในแต่ละด้าน

#### เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ

แบบสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนวัฒนธรรมเชิงพุทธ เป็นแบบสอบถามมีทั้งหมด 2 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปสอบถามผู้นำชุมชน ผู้แทนชุมชน ผู้ทรงภูมิปัญญาหรือผู้เกี่ยวข้องด้านการจัดการท่องเที่ยวพื้นที่แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธ ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ เป็นต้น

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธใน 6 จังหวัด ข้อมูลส่วนนี้จะเป็นเกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก ควบคู่ไปพร้อมกับเส้นทางและกิจกรรมพัฒนาตามรอยทางประวัติศาสตร์แถบนี้ เป็นคำถามแบบมาตรฐานค่า ของ LIKERT โดยมีค่าเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด ใน 7 ด้าน

แบบสัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือผู้แทน

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือเชิงคุณภาพที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ สำหรับสัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือผู้แทนที่เจ้าอาวาสมอบหมายให้ทำแทน โดยแบ่งคำถามในการสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมย้อนรอยประวัติศาสตร์และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดย้อนรอยประวัติศาสตร์

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นอื่น ๆ



## การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อเข้าเก็บข้อมูลต่อเจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นในเขตพื้นที่เป้าหมายภาคกลางตอนบน 6 จังหวัด ได้แก่ พระนครศรีอยุธยา-อ่างทอง-สิงห์บุรี-ชัยนาท-ลพบุรี-และสระบุรี จำนวน 23 วัดและ 6 ชุมชน

2. ผู้วิจัยลงพื้นที่ สํารวจ และแจกแบบสอบถาม เพื่อเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ประกอบด้วยแบบสำรวจข้อมูลกลุ่มตัวอย่างชาวไทยและต่างชาติ จำนวนทั้งสิ้น 764 รูป/คน

3. เมื่อได้รับแบบสำรวจและแบบสอบถามกลับคือมาผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ พร้อมทั้งจัดระเบียบข้อมูลเพื่อนำไปวิเคราะห์ต่อไป

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามตามขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยวางแผนการการลงพื้นที่ภาคสนามติดต่อประสานกับผู้ให้ข้อมูลและกำหนดวันเวลาที่ลงพื้นที่

2. ผู้วิจัยได้ทำการติดต่อประสานงานเพื่อยืนยันกับผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่วิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (IN-DEPTH INTERVIEW) ซึ่งเป็นข้อคำถามปลายเปิดให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่อง การศึกษาความคุ้มค่าคุณค่าและเพิ่มพูนการท่องเที่ยวมิติใหม่พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก การดำเนินการสัมภาษณ์ในขั้นตอนนี้จะได้ข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบด้วยประชาชนในพื้นที่ภาคกลางตอนบน 6 จังหวัด ได้แก่ พระนครศรีอยุธยา-อ่างทอง-สิงห์บุรี-ชัยนาท-ลพบุรี-และสระบุรี ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ในพื้นที่กลุ่มแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธ จำนวน 83 รูป/คน ทีมผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์โดยการสร้างความรู้จัก ค้นเคย และการพูดคุยเพื่อสร้างความไว้วางใจให้กับผู้ให้ข้อมูล นอกจากนั้นหากผู้ให้ข้อมูลอยู่ในสมณเพศ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการที่เหมาะสมกับผู้ให้ข้อมูลซึ่งจากการลงพื้นที่วิจัยในการสัมภาษณ์เชิงลึก

4. เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วผู้วิจัยสรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินสนทนากลุ่มต่อไป

5. หลังจากได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วเสร็จ และข้อมูลในส่วนอื่น ๆ ข้างต้นจึงนำมาวิเคราะห์สรุปผลและอภิปรายผลเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะต่อไป

## การวิเคราะห์ข้อมูล

**การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ** เป็นการวิเคราะห์แบบสำรวจสอบถามความคิดเห็นทั่วไปและแบบสอบถามความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่างชาวไทยและต่างชาติจำนวนทั้งสิ้น 764 รูป/คนเกี่ยวกับเหตุผลของการเดินทางมาเที่ยว-การรับรู้ทางด้านประวัติศาสตร์-การประเมินศักยภาพของวัดและชุมชน 7 ด้าน-ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวและปัญหาหรือข้อเสนอแนะอื่นที่เกี่ยวกับวัดและแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสักโดยเป็นการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์หาค่าความถี่ (FREQUENCY) ค่าร้อยละ (PERCENTAGE) ค่าเฉลี่ย (ARITHMETIC MEAN) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (STANDARD DEVIATION)

**การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ** ได้ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร สํารวจ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์คำถามปลายเปิดเนื้อหา (CONTENT ANALYSIS) สรุปเป็นข้อมูลด้วยการเขียนเชิงพรรณนาทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลทาง การศึกษาความคุ้มค่าคุณค่าและเพิ่มพูนการท่องเที่ยวมิติใหม่พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก การดำเนินการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ในพื้นที่กลุ่มแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธ จำนวน 83 รูป/คน ในการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมวิธีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (QUANTITATIVE RESEARCH)และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (QUALITATIVE RESEARCH) มีการจัดระเบียบโครงสร้างและหาความหมายข้อมูลที่รวบรวม



ค้นหาข้อข้อความที่บอกความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ แล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิด หลักการ ทฤษฎีต่าง ๆ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย (DESCRIPTIVE) และการวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหา (CONTENT ANALYSIS) รวมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูล (COLLECTION OF DATA) การนำเสนอข้อมูล (PRESENTATION OF DATA) การวิเคราะห์ข้อมูล (ANALYSIS OF DATA) และการตีความหมายข้อมูล (INTERPRETATION OF DATA) ซึ่งเป็นการได้มาซึ่งข้อมูลที่สร้างความสมบูรณ์ในการทำงานวิจัย ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาเรียบเรียงเพื่อประกอบการหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ในการเตรียมนำเสนอข้อค้นพบเพื่อการสรุป ตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำของผลการวิจัยต่อไป

## ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลจากการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพและปัญหานักท่องเที่ยวผู้เดินทางมาเที่ยววัดประชากรจำนวนทั้งหมด 1,150 คน จากกลุ่มตัวอย่าง 764 คน ประกอบด้วย นักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ พบว่า ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ( $\bar{X}=4.25$ ) และผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พบว่า ปัจจัยทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนาและฟื้นฟูมรดก เป็นการให้ความเห็นในเชิงเสนอแนะให้หน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นมีการบูรณะช่วยบำรุงวัดอันเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์หรือมีความเป็นโบราณสถานให้เพียงพอ 2) ด้านรูปแบบการท่องเที่ยววัด ด้านงบประมาณและการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนและสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและต่อยอดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสมบูรณ์ 3) ด้านมาตรการอำนวยความสะดวก วัดที่มีจุดจอดรถกว้างใหญ่ ป้ายชี้ทางบอกเส้นทางมาวัดชัดเจนอยู่แล้ว มีบางวัดที่เป็นแหล่งชุมชน ตลาดจะเข้าออกลำบากไม่อำนวยความสะดวกแก่การเข้าจอดของนักท่องเที่ยว 4) ด้านความร่วมมือกับท้องถิ่น วัดมีความร่วมมือหลายภาคส่วนในทุกจังหวัดและหน่วยงานอื่นที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร 5) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยววัด วัดมีการบริหารจัดการดีอยู่แล้ว มีการให้ทำกิจกรรมร่วมบุญที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงที่นักท่องเที่ยวพากันเดินทางมาเพื่อถ่ายภาพและมากราบไหว้บูชา ขอพร เป็นต้น

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลจากการวิเคราะห์รูปแบบเครือข่ายเส้นทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก พบว่า แหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมที่เหมาะสม จากคุณค่าและปัญหาของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมมี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมไทยที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ 2) แหล่งวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง 3) ภูมิปัญญาและงานหัตถกรรมพื้นถิ่น 4) เชิดชูวีรกรรมนักรบผู้กล้าในอดีต 5) เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนมอญ 6) ศรัทธาและบูชาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลจากการเพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก พบว่า 1) เส้นทางย้อนรอยประวัติศาสตร์ราชธานีกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธแหล่งมรดกวัฒนธรรมวัด ภูมิปัญญาและงานหัตถกรรมพื้นถิ่น จังหวัดอ่างทอง 3) เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธอิงประวัติศาสตร์ธรรมสถานวีรชนคนกล้า จังหวัดสิงห์บุรี 4) เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธ ศิลปะและอาหารพื้นถิ่นวิถีชุมชนลุ่มน้ำเจ้าพระยาและวัดเก่าแก่คู่มือเมือง ขอพรหลวงปู่ศุข จังหวัดชัยนาท 5) เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธ โบราณสถาน โบราณวัตถุยุคก่อนประวัติศาสตร์และอดีตราชธานีวัดคู่วัง ชุมชนมอญที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ จังหวัดลพบุรี 6) เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธบูชาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รอยพระพุทธบาทและเสริมสิริมงคล วัดพระพุทธฉาย วัดเขาแก้ววรวิหารและชุมชนไท-ยวนต้นตาล แหล่งท่องเที่ยวชุมชนวัฒนธรรมเข้มแข็งพึ่งพาตนเอง จังหวัดสระบุรี



## อภิปรายผลการวิจัย

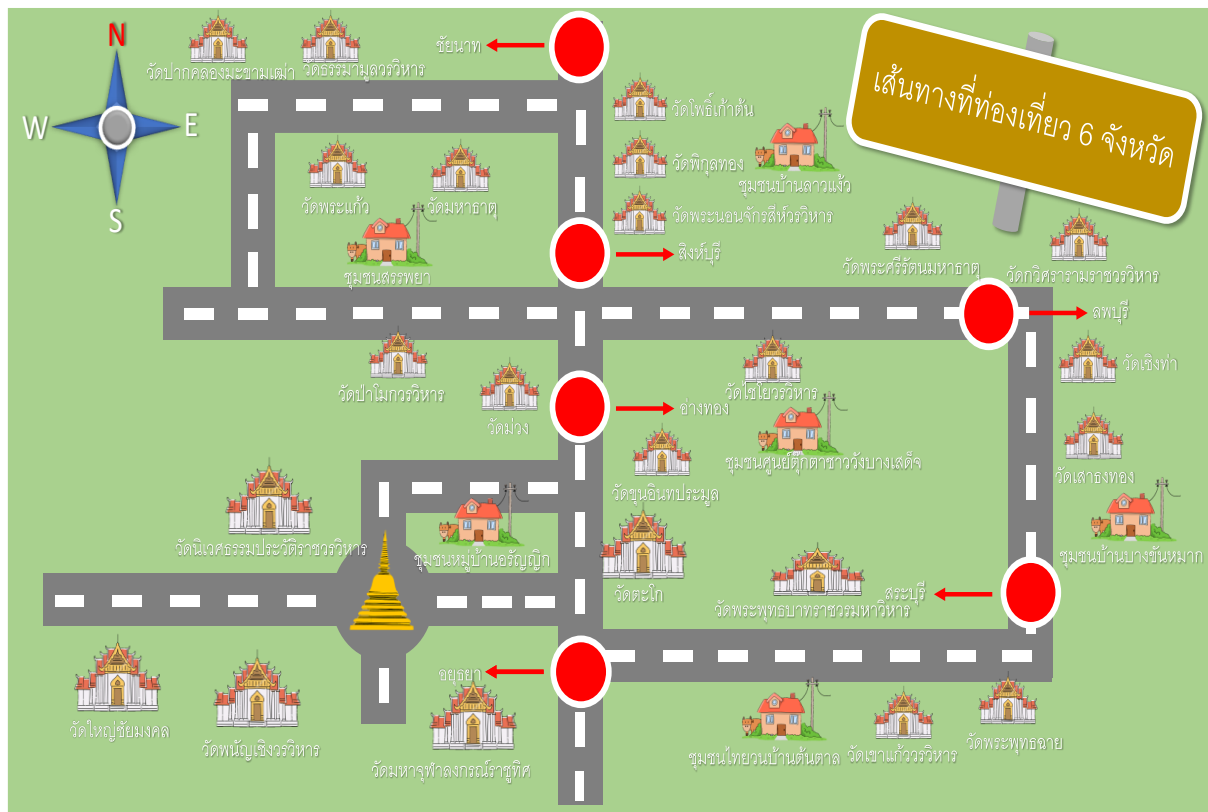
ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ผลจากการการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพและปัญหานักท่องเที่ยวผู้เดินทางมาเที่ยววัดเป็นประชากรจำนวนทั้งหมด 1,150 คน จากกลุ่มตัวอย่าง 764 คน ประกอบด้วยนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ พบว่า ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ( $\bar{X}=4.25$ ) และผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พบว่า ปัจจัยทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนาและฟื้นฟูมรดก เป็นการให้ความเห็นในเชิงเสนอแนะให้หน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นมีการบูรณะช่วยบำรุงวัดอันเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์หรือมีความเป็นโบราณสถานให้เพียงพอ 2) ด้านรูปแบบการท่องเที่ยววัดด้านงบประมาณและการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนและสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและต่อยอดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสมบูรณ์ 3) ด้านมาตรการอำนวยความสะดวก วัดที่มีจุดจอดรถ กว้างใหญ่ ป้ายชี้ทางบอกเส้นทางมาวัดชัดเจนอยู่แล้ว มีบางวัดที่เป็นแหล่งชุมชน ตลาดจะเข้าออกลำบากไม่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว 4) ด้านความร่วมมือกับท้องถิ่น วัดมีความร่วมมือหลายภาคส่วนในทุกจังหวัดและหน่วยงานอื่นที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร 5) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยววัด วัดมีการบริหารจัดการดีอยู่แล้ว มีการให้ทำกิจกรรมร่วมบุญที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงที่นักท่องเที่ยวพากันเดินทางมาเพื่อถ่ายภาพและมากราบไหว้บูชา ขอพร เป็นต้น จากการศึกษาของบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2556) ได้เสนอองค์ประกอบของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญจำนวน 3 ประการ ได้แก่ (1) แหล่งท่องเที่ยวต้องมีสิ่งดึงดูดใจที่เป็นเอกลักษณ์ (2) ต้องมีระบบคมนาคมขนส่งที่สามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก และ (3) ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาการจัดเส้นทางท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมที่ได้นำเสนอไว้ในงานวิจัยนี้ โดยเส้นทางท่องเที่ยวทั้งสามเส้นทางที่ได้รับการพัฒนานั้น ได้อาศัยทรัพยากรทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นเป็นทุนพื้นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับชุมชนในพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัดมีคุณค่าโดดเด่นทั้งในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ซึ่งสะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม เส้นทางท่องเที่ยวบางแห่งยังขาดความสะดวกในการเข้าถึง โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ต้องอาศัยพาหนะส่วนบุคคลในการเดินทางเท่านั้น ทำให้นักท่องเที่ยวบางกลุ่มไม่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง จึงมีข้อเสนอแนะให้จัดบริการรถโดยสารสาธารณะเพื่อรับส่งนักท่องเที่ยวในแต่ละจุดของเส้นทางท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่ไม่มียานยนต์ส่วนตัว และส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างทั่วถึงยิ่งขึ้น ข้อเสนอแนะดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของประภาวี วงษ์บุตรศรี และขวัญกมล ดอนขวา (2556) ซึ่งได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับปรุงด้านบริการและการจัดการโลจิสติกส์ เช่น การพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์ การควบคุมราคาสินค้า การจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว การเพิ่มช่องทางประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ การจัดระเบียบพื้นที่จอดรถ การรักษาความสะอาดของห้องสุขา การติดตั้งป้ายแนะนำการให้บริการ การปรับปรุงสภาพถนนและการจราจรในช่วงเทศกาล การติดตั้งป้ายบอกทางและตู้ ATM ใกล้แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่มีรายได้จากการจำหน่ายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักถึงบทบาทและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สร้างสรรค์ และเผยแพร่เอกลักษณ์ของท้องถิ่น แนวทางดังกล่าวมีความสอดคล้องกับข้อค้นพบจากการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยการจัดการองค์รวมทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน การอำนวยความสะดวก และการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 ผลจากการวิเคราะห์รูปแบบเครือข่ายเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก พบว่า แหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่

เหมาะสม จากคุณค่าและปัญหาของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมมี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมไทยที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ 2) แหล่งวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง 3) ภูมิปัญญาและงานหัตถกรรมพื้นถิ่น 4) เชิดชูวีรกรรมนักรบผู้กล้าในอดีต 5) เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนมอญ 6) ศรัทธาและบูชาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ เส้นทางท่องเที่ยวส่วนที่นักท่องเที่ยวมุ่งเน้นประสบการณ์และให้ความสำคัญ กับความรู้เชิงลึกของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ต้องการสัมผัสชีวิตผู้คนและประเพณีท้องถิ่นสามารถจัดสรร ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ได้ด้วยการร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่น (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2559) ปัญหาการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดภาคกลางตอนบน 6 จังหวัดมีสถานที่ที่น่าสนใจทั้งทางด้าน ประวัติศาสตร์และเส้นทางสายวิถีชีวิตบางสถานที่ที่มีอายุเก่าแก่นับร้อยปีแต่ไม่ได้รับความใส่ใจหรือการได้รับแรงสนับสนุนจากภาคเอกชนตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือตลาดชุมชนโรงพักสรรพยา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีอายุร่วม 150 ปี ยังคงสภาพบ้านเรือนเป็น แบบตึกไม้ห้องแถวในสมัยก่อน ถ้าดูจากภายนอกตลาดนี้ดูเงียบเหงาแทบจะไม่มีผู้คนแวะเวียนเข้าไป จึงไม่รู้ว่าเป็น ตลาดเก่าแก่ที่ควรอนุรักษ์ไว้ซึ่งถือว่าเป็นตัวอย่างเส้นทางที่พบปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเชิงพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นการอนุรักษ์ไว้ให้อนุชนรุ่นหลัง

## องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความคุ้มค่า คุณค่าและเพิ่มพูนการท่องเที่ยวมิติใหม่พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธย้อนรอยประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ป่าสัก” ผู้วิจัยได้องค์ความรู้ใหม่โดยนำเสนอโมเดลเส้นทางท่องเที่ยว 6 จังหวัดดังนี้



ภาพที่ 1 เส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธ 6 จังหวัด(เส้นใหม่)

รูปแบบและศักยภาพการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธวัดในเขตภาคกลางตอนบน 6 จังหวัด  
เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสม จากคุณค่าและปัญหาของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม



ในภาคกลางตอนบน สืบเคราะห์จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและลงพื้นที่ที่สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง สามารถจัดการในรูปแบบของเส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้ 6 เส้นทาง ดังนี้

1. เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธที่เป็นวัด 5 แห่งที่สำคัญในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งคณะผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจงเป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัดวาอาราม/ศาสนาสถานที่มีความเป็นมาย้อนรอยประวัติศาสตร์อันยาวนานในอดีตราชธานีและแหล่งวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งหมู่บ้านตีมิดอรัญญิก ในพื้นที่อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งคณะผู้วิจัยตั้งชื่อเส้นทางใหม่ว่า “ราชธานีกรุงเก่า”

2. เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธที่เป็นวัด 4 แห่งที่สำคัญในจังหวัดอ่างทอง ซึ่งคณะผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจงเป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัดวาอาราม/ศาสนาสถานที่มีความเป็นมาย้อนรอยประวัติศาสตร์ในอดีตสมัยอยุธยา ไหว้พระขอพรวัดพระนอนสองคุ้ง ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์คู่มือง เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและงานหัตถกรรมพื้นถิ่นเชื่อมโยงแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง ซึ่งคณะผู้วิจัยตั้งชื่อเส้นทางใหม่นี้ว่า “ถิ่นวีรชนคนกล้า”

3. เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธที่เป็นวัด 3 แห่งที่สำคัญในจังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งคณะผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจงเป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัดวาอาราม/ศาสนาสถานที่มีความเป็นมาย้อนรอยประวัติศาสตร์ในรูปแบบแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงประวัติศาสตร์การต่อสู้ เชิดชูนักรบผู้กล้าในครั้งอดีตหมู่บ้านบางระจันซึ่งคณะผู้วิจัยตั้งชื่อเส้นทางใหม่ว่า “ธรรมสถานวีรชนคนกล้า”

4. เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธ ศิลปะและอาหารพื้นถิ่น เป็นเส้นทางอันเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัดเก่าแก่คู่มืองที่สำคัญ 4 แห่งในจังหวัดชัยนาท แหล่งท่องเที่ยวและจำแนกคุณค่าความสำคัญทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัดชัยนาทอันเป็นคุณค่าทางสุนทรียภาพทางประวัติศาสตร์หรือทางสังคมของมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าศึกษา พร้อมทั้งไหว้พระเกจิและขอพรหลวงปู่ศุข ที่ทุกท่านศรัทธาและบูชาสักการะในย่านจังหวัดนี้ คณะผู้วิจัยตั้งชื่อเส้นทางใหม่ว่า “วิถีชุมชนลุ่มน้ำเจ้าพระยา”

5. เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธในจังหวัดลพบุรี เป็นจังหวัดที่มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ โดยมีการค้นพบโบราณสถาน โบราณวัตถุและการตั้งถิ่นฐานของคนยุคก่อนประวัติศาสตร์และในอดีต คณะผู้วิจัยได้ทำการเลือกแบบเจาะจงวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและชุมชนวัฒนธรรมเชิงพุทธที่มีความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่โดดเด่น 4 วัดและชุมชนมอญที่มีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่น คณะผู้วิจัยตั้งชื่อเส้นทางใหม่ว่า “ราชธานีวัดคู่วัง”

6. เส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชิงพุทธในจังหวัดสระบุรี เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวโยงความเป็นมาตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยาเป็นราชธานีที่นักท่องเที่ยวมักจะเดินทางไปบูชาสักการะและเสริมสิริมงคล กราบไหว้สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นรอยพระพุทธรูป ๓ วัดพระพุทธรูปทรงมหาวิหาร เทียววัดบนเขาสวยงามในอำเภอเสาไห้ ณ วัดเขาแก้ววรวิหารและวัดพระพุทธรูป รวมทั้งชุมชนไทยวนบ้านต้นตาล อำเภอเสาไห้ ซึ่งเป็นชุมชนเข้มแข็งและเป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมไทยวนที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ และเข้มแข็งของชุมชนพึ่งพาตนเองของชาวไทยวน ชวนนุ่งซิ่น กินอาหารเมือง ชมฟ้อนล้านนา มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่น มีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อม

## ข้อเสนอแนะ

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบาย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปปรับใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ หรือแนวทางเกี่ยวกับการบริหารจัดการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธทั่วประเทศ
2. การใช้ประโยชน์ในเชิงการบริหาร การจัดการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธควรเน้นการกระจายรายได้ไปสู่ประชาชน ส่งเสริมการสร้างคน สร้างงาน ให้ทุกคนในพื้นที่ได้รับ ผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมในรูปแบบของการกุศลหรือมูลนิธิ
3. การใช้ประโยชน์ในเชิงการปฏิบัติ ผลการวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหรือปรับปรุงการบริหารจัดการ ควรกำหนดช่องทางให้นักท่องเที่ยวมีส่วนในการเสนอแนวทาง ประเมิน และได้รับประโยชน์จากการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
4. ผู้ที่มีความสำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวเชิงพุทธเกิดขึ้นได้ และมีส่วนสำคัญในการผลักดันและบริหารจัดการ ซึ่งผู้นำในการที่จะทำให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นต้น) ผู้นำท้องถิ่น (นายก อบต. นายก อบจ.) ซึ่งหากผู้นำเข้มแข็งมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และมุ่งมั่นในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจะทำให้ประสบผลสำเร็จได้ เช่น วัดไชยวรวิหาร มีเจ้าอาวาสที่มีความสามารถทางด้านการบริหารจัดการ วัดจึงมีการพัฒนาจนมีนักท่องเที่ยวมาวัดเป็นจำนวน มาก วัดอัมพวัน ชุมชนบ้านบางชันหมาก จังหวัดลพบุรี มีพระมอญที่มีความเป็นผู้นำมีความคิดที่จะดูแลรักษา ขนบธรรมเนียมประเพณีของมอญไว้ และสามารถที่จะทำให้ชุมชนมาร่วมมือช่วยกันดูแลและพัฒนาวัดจนวัดมีชื่อเสียงและชุมชนมีชื่อเสียงในเรื่องการท่องเที่ยวด้วย
5. ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพื่อทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างยั่งยืนได้ ชุมชนมีส่วนร่วมทั้งในการบริหารจัดการต่าง ๆ ทั้งร่วมมือกับผู้ใหญ่บ้าน เพราะตระหนักในความเป็นเอกลักษณ์ และมีความภูมิใจในวิถีชีวิตของตนเอง จึงสามารถที่จะรักษาประเพณี วัฒนธรรมของตนเองไว้ได้ และร่วมกันพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีลักษณะของการเป็นเจ้าบ้านที่ดี เพราะมีน้ำใจให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี

#### ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นโดยเฉพาะเยาวชนให้ความสำคัญกับกับมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดตนเองที่โดดเด่นและมีอัตลักษณ์เฉพาะเชิงพื้นที่มากขึ้น
2. ควรจัดกิจกรรมที่น่าสนใจในวัดที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์หรือสถานที่สำคัญในจังหวัดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ
3. รูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ๆที่จังหวัดภาคกลางทั้ง 6 จังหวัดมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ การท่องเที่ยวเชิงกีฬา การท่องเที่ยวเพื่อการเลือกซื้อ สินค้า การท่องเที่ยวเชิงอาหาร การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การทดลองจัดเส้นทางท่องเที่ยวในเมืองรองเช่นจังหวัดสิงห์บุรีขึ้นมา โดยเลือกจุดเด่นมาเป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธ 6 เส้นทางนี้ ก็เพื่อให้สามารถเป็นตัวอย่างในการจัดเส้นทางที่เชื่อมการท่องเที่ยวเข้ากับชุมชนได้ในพื้นที่อื่น ๆ เพราะการท่องเที่ยวในประเทศไทยยังมีโอกาสเติบโตได้อีกมาก และการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เป็นหนทางที่จะสร้างรายได้ให้ชุมชน เกิดการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรม และเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น รวมถึงเป็นโอกาสในการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งต่อไปในอนาคต



## เอกสารอ้างอิง

- กฤษณา รักษาโณม, และคณะ. (2556). รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 9(2), 83-97.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). *พิมพ์ลักษณ์. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- จิตาภา บำรุงศิลป์. (2559). *รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต).* มหาวิทยาลัยพะเยา.
- ธีระศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ. (2549). *เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา: การสร้างและการพัฒนา.* นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2557). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน: การวางแผนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 2, ฉบับปรับปรุง).* กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- ประวิทย์ เสงพะธานี. (2561). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในจังหวัดขอนแก่น (ดุขนิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย).* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประภาวี วงษ์บุตรศรี และขวัญกมล ดอนขวา. (2556). *การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย).* มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- พระสนั่น เจริญยิ่ง. (2565). *รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาของวัดไร่ขิง (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต).* มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักคณะกรรมการและเศรษฐกิจแห่งชาติ. (2561). *คู่มือการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนากลุ่มจังหวัด พ.ศ. 2561-2564.* กรุงเทพฯ: สำนักคณะกรรมการและเศรษฐกิจแห่งชาติ.
- อารีย์ นัยพินิจ และคณะ. (2556). การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์. *วารสารปัญญาวิวัฒน์*, 5(1), 31-40.
- Amadeus & Frost & Sullivan. (2016). *Future traveller tribes 2030: Building a more rewarding journey.* Retrieved September 5, 2016, from <https://amadeus.com/documents/en/blog/pdf/2015/07/amadeus-travellertribes-2030-airline-it.pdf>
- Kikeri, S., Nellis, J., & Shirley, M. (1992). *Privatization: The lessons of experience.* The World Bank.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1989). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement.* New York: Grove Press.
- TAT Intelligence Center. (2020). *Tourism behavior survey of Thai and international tourists 2019 (Final Report).* Bangkok: Ministry of Tourism and Sports.
- Tourism Authority of Thailand. (2017). *Annual report 2017.* Bangkok: Tourism Authority of Thailand.